

MICHELANGELO MERISI DA CARAVAGGIO

29 SEPTEMBRIE 1571 – 10 IULIE 1610

ZODIE:
BALANȚĂ

NAȚIONALITATE:
ITALIANĂ

LUCRARE REMARCABILĂ:
CHEMAREA SFÂNTULUI MATEI (1599-1600)

MATERIALE:
ULEI PE PÂNZĂ

STIL ARTISTIC:
BAROC

UNDE O POȚI VEDEA:
CAPELA CONTARELLI, SAN LUIGI DEI FRANCESI, ROMA

*„DACĂ NU SUNT INSPIRATE
DIN VIAȚĂ, TOATE PICTURILE,
INDIFERENT DE AUTORUL LOR, NU
SUNT ALTCEVA DECÂT BAGATELE
ȘI FLEACURI COPILĂREȘTI. NU
POATE FI NIMIC MAI BUN DECÂT
SĂ URMEZI NATURA.“*

VORBE DE DUH:

T

erapie pentru controlul furiei: de asta avea nevoie Caravaggio, care o ținea dintr-o încăierare într-alta. Nu se putea abține să înfurie pe cineva sau să-și iasă din sărite. Și, din moment ce umbla înarmat până-n dinți, consecințele erau uneori sumbre și, în cel puțin un caz, fatale. Așa este, Michelangelo Merisi da Caravaggio a fost condamnat pentru crimă. Alți artiști din această carte or fi fost niște nemernici. Or fi fost tulburați, obsesivi sau enervanți. Dar numai Caravaggio a luat viața cuiva.

Chiar dacă îi plăcea să creeze probleme, totuși avea talentul de a crea picturi dramatice și îndrăznețe, care au adus o nouă vibrație emoțională epuizatorilor teme religioase. Și, din fericire pentru el, avea darul deosebit de a atrage protectori influenți, atât de vrăjiți de talentul lui, încât îl scăpau în mod repetat din scandalurile în care intra.

Dar în cele din urmă, nici măcar admiratorii lui nu l-au putut salva de sine însuși.

DIN PUF ÎN MIZERIE

Michelangelo Merisi provenea dintr-o familie modestă, dar cu legături în lumea celor influenți; tatăl lui a fost intendentul lui Francesco I Sforza, Marchiz de Caravaggio – de aici numele lui de familie (*à la* Leonardo). Caravaggio și-a petrecut prima parte a copilăriei în casa somptuoasă a familiei Sforza din Milano, dar tot confortul acelei vieți a dispărut atunci când ciurma a măturat Lombardia curmând viața unchiului, bunicului și tatălui lui Caravaggio într-o singură zi. Artistul avea doar șase ani.

După ce și-a petrecut restul copilăriei înapoi în orașelul Caravaggio, în 1584, la vârsta de doisprezece ani, a intrat ucenic la un artist din Milano, însă și-a încheiat ucenicia devreme, circumstanțele fiind necunoscute. Nu există nicio informație despre ce s-a întâmplat cu el în următorii patru ani, apoi Caravaggio apare din senin la Roma, sărac lipit pământului. A lucrat ca servitor și picta în grabă câte trei portrete pe zi în atelierul unui pictor de duzină din Roma, asta până într-o zi când a avut timpul și banii să finalizeze câteva tablouri. Unele dintre ele sunt autoportrete, în timp ce altele au ca temă viața de stradă și bordelurile din Roma. *Trișorii*, de pildă, înfățișează o scenă pe care pictorul a văzut-o desfășurându-se de zeci de ori: un tânăr bogat și ingenuu este păcălit la cărți de doi trișori experimentați.

DIN MIZERIE LA RELIGIE

Lui Caravaggio i-a surâs în sfârșit norocul atunci când bogatul cardinal del Monte a remarcat *Trișorii* într-o prăvălie din oraș și l-a invitat pe artist să lucreze ca pictor rezident la reședința del Monte. Bine hrănit pentru prima dată în mulți ani, artistul a creat picturi pentru oficiali importanți ai bisericii

și pentru instituții religioase din Roma. În curând a ajuns la maturitate stilistică, oferind interpretări dramatice unor teme religioase tradiționale. Să luăm ca exemplu *Chemarea lui Matei*. Lucrarea înfățișează momentul în care Isus îl alege pe păcătosul Matei să-i fie discipol. Caravaggio a plasat acțiunea într-o tavernă întunecată, în care cinci bărbați stau la o masă veche și uzată. Isus, însoțit de alt discipol, stă în pragul ușii și arată spre Matei, care la rândul lui arată cu degetul înspre propria persoană de parcă ar zice: „Cine, eu?” Pentru a sugera momentul convertirii, predecesorii artistului au folosit înger și nori ce se desfac, dar soluția lui Caravaggio este mai simplă: lumina indică atingerea divină. Ea pătrunde în încăpere din spatele lui Isus și se revarsă asupra lui Matei, în timp ce restul scenei din pictură rămâne cufundată în penumbră. Caravaggio este pionierul clarobscurului (*chiaroscuro*), stil caracterizat prin opoziția lumină-întuneric.

DE LA RELIGIE LA CAZIER

Dar succesul nu a avut efect calmant, din contră, i-a oferit lui Caravaggio timp suficient să intre în mari belele. Obișnuia să-și cumpere haine extrem de scumpe pe care le purta apoi până ajungeau zdrențe; folosea o pânză veche de pictat pe post de față de masă; insista să poarte o rapieră lungă, la modă, deși oamenilor de rând le era interzis să poarte spadă. Cazierul lui la poliția din Roma a devenit lung și detaliat, plin de încăierări implicând prostituate și bătaii legate de abilitățile artistice.

Protectorii lui au continuat să-i ia apărarea, până când a întrecut măsura comițând o crimă. Victima lui Caravaggio, Ranuccio Tommasoni, nu era ușă de biserică și se pare, într-adevăr, că era un bătaș în toată regula. Motivul pentru care cei doi s-au luat la ceartă a fost rezultatul unui meci de tenis, sau pariul la un meci de tenis, sau ceva legat de un meci de tenis (detaliile sunt neclare), iar într-o bătaie la care au participat peste zece oameni, Ranuccio a fost omorât. Rănit, Caravaggio a fost scos din oraș de prietenii lui, dar aceștia nu au putut face nimic pentru a împiedica condamnarea artistului pentru crimă și sentința aferentă: pedeapsa cu moartea. Pe capul artistului a fost pusă o recompensă.

CĂȚIVA CAVALERI VIRTUOȘI

Caravaggio s-a îndreptat spre Napoli, în afara teritoriului papal și aproape de marchiza de Caravaggio, care-l ținea minte din vremurile petrecute de artist în Lombardia. Destul de straniu, societatea napolitană l-a primit cu brațele deschise pe recalcitrantul artist, tratându-l mai mult ca pe o celebritate

50 - VIAȚA SECRETĂ A MARILOR ARTIȘTI

aflată în vizită decât ca pe un fugar. Dar, în curând, Caravaggio a pornit din nou la drum, de data aceasta spre insula Malta, faimoasă pentru cavalerii ei neînfricați. Acest ordin de călugări războinici îmbinau apărarea curajoasă a Mediteranei cu castitatea, supunerea și devoțiunea religioasă. Caravaggio a sperat probabil că, dacă era acceptat într-un ordin religios, acest fapt îl va ajuta să obțină iertarea la Roma. Probabil că își făcea muștrări de conștiință. Profunzimea emoțională a picturilor lui arată că artistul nu era doar un bătauș și probabil avea conștiința încărcată.

Caravaggio a depus jurământul Cavalerilor din Malta în 14 iulie 1608, în fața altarului pe care l-a pictat în timpul noviciatului. Aflată în paraclisul bisericii, *Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul* este cea mai mare și cea mai plină de dramatism lucrare a lui Caravaggio. Pictura îl înfățișează pe sfânt trântit la pământ în timp ce un călău îi taie capul. Din grumazul lui Ioan țâșnește sânge, care se revarsă într-o parte și se prelinge către marginea pânzei, unde se vede semnătura lui Caravaggio – ca și cum ar fi scrisă cu sânge –, singura semnătură cunoscută a artistului.

CARAVAGGIO LE-A ORDONAT AJUTOARELOR LUI SĂ POZEZE PENTRU EL ȚINÂND UN CADAVRU CE FUSESE RECENT ÎNGROPAT. CÂND, RĂPUȘI DE DUHOARE, BĂRBAȚII AU SCĂPAT TRUPUL MORT, ARTISTUL ȘI-A SCOS PUMNALUL ȘI I-A FORȚAT SĂ-ȘI REIA POZIȚIA.

Pentru mai bine de un an, comportamentul lui Caravaggio a fost ireproșabil, dar undeva prin septembrie 1608 s-a încăierat cu alt cavaler respectat (al cărui nume s-a pierdut) și l-a rănit grav. Nu cunoaștem motivul care l-a determinat să facă asta, însă un biograf apropiat acelor vremuri susține că pictorul era „orbit de nebunia de a se crede de viță nobilă”. Artistul-călugăr a fost aruncat într-o celulă cunoscută drept „colivia” – o groapă săpată în calcar. Se spune că nu după mult timp a reușit să evadeze și a fugit în Sicilia. Dar nimeni nu putea scăpa fără ajutor dintr-o asemenea închisoare; mai mult ca sigur, o persoană influentă a aranjat să fie scos din Malta. Înainte de asta, cavalerii l-au excomunicat din ordin într-o ceremonie în care era descris drept un individ „infam și corupt”.

CRIMINALUL ARE DOUĂ FEȚE

Din nou, Caravaggio cutreiera Sicilia de parcă era un demnitar venit în vizită, nu un evadat. În 1609 s-a întors inopinat în Napoli căutând protecția

marchizei de Caravaggio. Se crede că aflase că cineva – posibil cavalerul pe care-l rănisese în Malta – era pe urmele lui. Mărturii din acele timpuri spun că nu se despărțea de pumnal nici când dormea. Chiar dacă artistul era în siguranță în palatul marchizei, tavernele din oraș s-au dovedit a fi irezistibile, iar la sfârșitul lunii octombrie a ieșit să le testeze mărfurile. În pragul unei taverne renumite a fost încercuit de oameni înarmați, înjunghiat în față și lăsat să moară. Cavalerul s-a răzbunat în sfârșit.

Caravaggio a stat luni întregi în convalescență sub îngrijirile marchizei, iar rănilor de pe față i-au făcut aproape de nerecunoscut. Cu toate astea, impulsul lui creativ vibra mai puternic ca niciodată. De îndată ce a fost în stare să țină o pensulă, a început din nou să picteze. *David cu capul lui Goliat* este una dintre cele mai răscolitoare picturi realizate vreodată. Ieșind de undeva din întunericul catifelat, David apare scaldat în lumină, ținând într-o mână o sabie strălucitoare, iar în cealaltă capul uriașului Goliat cu gura deschisă și cu sânge picurându-i din gât. Un lucru de-a dreptul straniu în această pictură este faptul că ambele personaje sunt autoportrete ale artistului – David este Caravaggio în tinerețe, inocent și cu un viitor promițător, privindu-l trist pe Goliat, care îl înfățișează pe Caravaggio cel de acum, cu chipul desfigurat de băutura și de bățai.

IERTAȚI-MĂ!

Viitorul încă părea să sune bine atunci când de la Roma au venit zvonuri că artistul urma să fie grațiat. Abia vindecat, Caravaggio a plecat din Napoli la bordul unui vapor mic, însă atunci când o furtună a forțat vasul să se adăpostească într-un mic port, căpitanul garnizoanei locale l-a arestat, luându-l drept un bandit din regiune. A fost nevoie de o mită substanțială ca să fie eliberat, numai că între timp vaporul lui plecase spre nord, ducând cu el și toate posesiunile pictorului. Înnebunit să-l prindă din urmă, Caravaggio a pornit la drum în căldura arzătoare a acelei veri italiene. Nu este clar ce s-a întâmplat mai departe. Poate că artistul a fost victima malariei sau a altei boli, sau poate pur și simplu era slăbit de pe urma rănilor suferite anterior. Indiferent care a fost cauza, Caravaggio a fost doborât de febră și a murit la 18 iulie 1610 la vârsta de treizeci și opt de ani. Nu a aflat niciodată că la Roma obținuse iertarea deplină.

CAPRICIILE SORȚII

În timpul vieții lui Caravaggio și imediat după moartea acestuia, faima lui i-a făcut pe artiștii din toată Europa să-i imite realismul și să adopte la rândul lor tehnica clarobscurului. În cele din urmă, gusturile s-au schimbat, și până la trecerea în veacul al XIX-lea, artistul era deja pe deplin uitat. Picturile lui au fost distruse sau înstrăinate, neglijate în colecții private sau au mucegăit uitate în vreun pod.

La mijlocul secolului XX, prestigiul lui Caravaggio a renăscut. Prețul pânzelor sale a crescut în tandem cu reputația acestuia și curând a început o vânatoare pentru găsirea lucrărilor lui pierdute. La începutul anilor 1990, *Arestarea lui Cristos*, o capodoperă datată 1602 a fost găsită atârând într-o clădire iezuită din Dublin, acoperită cu un strat de funingine și atribuită unui pictor minor care i-a precedat artistului. Astăzi Caravaggio este apreciat pentru realismul lui izbitor și pentru intensitatea emoției, precum și pentru viața sa care seamănă mai degrabă cu a unui personaj din *Clanul Soprano* decât cu cea a unui erou artistic.

SEMNIFICAȚIILE DIN SPATELE DECAPITĂRII

Nu este surprinzător că violența ocupă un rol important în picturile lui Caravaggio, dar este bizar faptul că artistul a ales decapitarea ca temă principală. Nu mai puțin de douăsprezece picturi înfățișează personaje fie decapitate, fie pe punctul de a li se tăia capul. Această particularitate le-a oferit material de lucru important experților cu înclinații spre psihologie, iar mulți dintre aceștia au atacat problema pornind de la ecuația lui Freud: decapitare = castrare. Pe de altă parte, în alchimie, pe care Caravaggio a studiat-o, decapitarea simbolizează separarea sufletului de tărâmul fizic, așa că e posibil ca artistul să fi vrut să exprime alienarea și căutarea completitudinii. Sau poate că era doar în pas cu vremurile. Până la urmă, spânzurarea, decapitarea, măcelărirea și bătaia cu bătele – toate permise de autorități – erau la ordinea zilei în Roma secolului al XVII-lea.

CE ZICI CĂ VREI SĂ FAC?

Caravaggio era devotat naturalismului, iar unul dintre biografilor lui timpurii a declarat că artistul „considera Natura unicul subiect potrivit pentru pensula lui”. Însă uneori pictorul a dus realismul până-n pânzele albe. *Învierea lui*

Lazăr (1609) este un caz extrem. Primise o comandă să picteze scena din Noul Testament în care Isus îl învie pe Lazăr, care murise de trei zile, așa că, din dorința de a face lucrurile cum trebuie, Caravaggio a dispus ca un cadavru îngropat recent să fie scos din mormânt. A plătit doi muncitori să-i fie modele și le-a spus să pozeze ținând trupul mortului. Doborâți de duhoare, cei doi bărbați au scăpat cadavrul, ceea ce l-a făcut pe Caravaggio să-și scoată pumnalul și să le ordone să-l ridice din nou. Muncitorii nu s-au îndoit că pictorul avea să folosească pumnalul, așa că au ridicat obedienți cadavrul. Cu siguranță că exista totuși o soluție mai simplă.

CEL CARE MOARE ULTIMUL ARE ȘI ULTIMUL CUVÂNT

Caravaggio avea un talent înnăscut să-și facă dușmani. Unul dintre ei a fost Giovanni Baglione, un artist din Roma, recunoscut astăzi pentru frescele lui foarte elaborate și melodramatice. Baglione a primit anumite comenzi pe care le dorea și Caravaggio. Acesta din urmă a reacționat în stilul lui caracteristic impulsiv, vorbindu-l de rău pe rivalul lui. Iar Baglione l-a dat în judecată pentru calomnie.

Procesul s-a deschis în august 1603. Baglione a pretins că pictorul a scris versuri defăimătoare la adresa lui, pe care le-a distribuit apoi prin toată Roma. Caravaggio a negat că ar fi scris poemele, dar nu a ascuns faptul că îi dispăceau lucrările lui Baglione. El a caracterizat *Învierea* lui Baglione drept „stângace” și a spus: „O consider cea mai proastă lucrare a lui de până acum.” Punând gaz pe foc, a adăugat: „Nu cunosc niciun artist care să-l considere pe Baglione drept un pictor bun.”

Procesul s-a încheiat fără vreun rezultat concludent, după intervenția unora dintre protectorii lui Caravaggio. Furiosul Baglione, care a trăit cu treizeci de ani mai mult decât Caravaggio, și-a luat revanșa în cele din urmă în cartea sa intitulată *Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților* (1642), în care a reprodus toate zvonurile deochete pe care le-a auzit despre defunctul Caravaggio.